



ترس اینترنتی

# گرداب مجازی

نگاهی به جنبه‌های منفی استفاده از فضای مجازی

کبری عباسی، کارشناس ارشد آموزش بهداشت و ارتقای سلامت

## چکیده

با اینکه زمان زیادی از راهیابی فضای مجازی به جامعه ایران نمی‌گذرد، این فضا تمام جامعه را به خود وابسته کرده است. فضای مجازی فرصت‌ها و امکانات فراوانی در اختیار جامعه بشری قرار داده، اما چالش‌ها و آسیب‌های گوناگونی را هم به دنبال داشته است که ضرورت پایش این فضا و پیشگیری از جنبه‌های منفی آن را از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار می‌سازد. هدف از این پژوهش، بررسی آسیب‌های فضای مجازی برای نوجوانان بوده که در آن آثار و پیامدهای منفی اینترنت و فضای مجازی مورد بررسی قرار گرفته است.

پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی، و روش جمع‌آوری مطالب به صورت کتابخانه‌ای و جست‌وجو در پایگاه‌ها و منابع اطلاعات علمی اینترنتی بوده است. نتایج نشان می‌دهند که آثار منفی فضای مجازی جامعه را با آسیب‌های جدی روبه‌رو ساخته است که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد: آسیب‌های روانی و شخصیتی، از جمله انزوا و افسردگی؛ بازداری زدایی؛ بحران هویت؛ اعتیاد به اینترنت؛ آسیب‌های اخلاقی و فرهنگی همچون دسترسی به منابع غیراخلاقی؛ انحرافات جنسی اخلاقی؛ تعارض ارزش‌ها؛ تضعیف باورهای دینی و القای شبهات.

بنابراین به جای برخورد سلبی با این موضوع، بررسی و ریشه‌یابی مشکلات، پیش‌گرفتن راه‌حل‌های اصلاحی توسط سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان، به‌عنوان بازیگران فعال در عرصه جهانی، و با اتخاذ تدابیر لازم، هوشمندانانه و به‌صورت مستمر با رویکرد محققانه، مسلماً نتایج بهتری در بر خواهد داشت.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌های اینترنت، فضای مجازی، نوجوانان، آسیب‌شناسی اجتماعی، رسانه‌های نوین

## مقدمه

(چت‌روم‌ها)، وبگاه‌ها و بازی‌ها، روش‌هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده‌اند. از آنجا که حضور در فضای مجازی فعالیتی زمان‌بر است، میزان تعامل و ارتباط افراد را در فضای واقعی با یکدیگر کاهش داده است و در این میان جوانان به لحاظ فراغتی که دارند، بیش از بزرگسالان وقت خود را به استفاده از فضای مجازی به خود اختصاص می‌دهند (عاملی، ۱۳۸۹: ۳۰۴).

یکی از دغدغه‌های اساسی جوامع در عصر اطلاعات که جامعه ایران نیز از این امر مستثنا نبوده، موضوع آسیب‌های فضای مجازی است. لذا با توجه به اهمیت مقوله تهدیدات و فرصت‌های موجود در فضای مجازی، بر آن شدیم تا مسئله آسیب‌های فضای مجازی را در قالب یک پژوهش علمی-مروری مورد مطالعه قرار دهیم.

امروزه تحولی گسترده در عرصه ارتباطات و اطلاع‌رسانی در حال وقوع است. این تحول که بسیاری آن را تحول انقلابی در عرصه ارتباطات و شروع پارادایمی جدید در زندگی جوامع امروزی می‌خوانند، ظهور و توسعه حیرت‌آور رسانه‌های نوین است که در زمانی کوتاه در سراسر جهان گسترش یافته و مهم‌ترین شکل و آشکارترین محصول آن اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی است (خوش‌صفا و کفاشی، ۱۳۹۶). مردم بسیاری در سنین متفاوت و از گروه‌های اجتماعی گوناگون در فضای مجازی کنار هم آمده‌اند و از فاصله‌های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می‌کنند. امروزه روش‌های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته‌اند. رایانه‌ها، پیام‌های کوتاه، اتاق‌های گفت‌وگو

## فضای مجازی

فضای مجازی اصطلاحی است که امروزه بسیار شنیده می‌شود و نشانه‌ها و ابزارهای مرتبط با آن را همه‌جای می‌بینیم. این اصطلاح نخستین بار در دهه ۱۹۸۰ و در متون ادبیات علمی-تخیلی مورد استفاده قرار گرفت (پاک‌نهاد، ۱۳۹۵). در واپسین ربع سده بیستم، انقلابی در عرصه فناوری با محوریت فناوری اطلاعات، شیوه‌اندیشه، تولید، مصرف، تجارت، مدیریت، ارتباطات و زندگی را دگرگون ساخت و پیامد آن هم پیوند فرهنگ‌های گوناگون در ابرمثنی الکترونیکی بود. فضای جریان‌ها و زمان بی‌زمانی از دیگر ویژگی‌های عصر نوین است (گلپایگانی، ۱۳۸۱).

فضای مجازی فضایی است که به فرد قدرت نمادین بیشتر و امنیت روانی گسترده‌تری می‌دهد. این فضا سیال و بی‌حد است و به‌آسانی در دسترس همگان قرار می‌گیرد. فضای مجازی، به علت حضور نداشتن نشانه‌های فیزیکی و عینی در آن، بی‌جسم، بی‌مکان و متعاقباً تا حدی گمنام و به‌طرز محسوس مهار ناپذیر است. فضای مجازی جهان ما را به‌هم‌پیوسته، درهم‌تنیده و چندوجهی کرده است (ربیعی، ۱۳۸۷).

## آسیب‌شناسی اجتماعی

آسیب در لغت به معنای آزار، گزند، درد، صدمه و ... آمده است (عمید، ۱۳۷۹). آسیب‌شناسی اجتماعی، مطالعه ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی نظیر بیکاری، اعتیاد، فقر، خودکشی، روسپیکری، طلاق، ولگردی، گدایی و ... همراه با علل و شیوه‌های پیشگیری و درمان آن‌ها به انضمام مطالعه شرایط بیمارگونه و نابسامان اجتماعی است. اصطلاح آسیب‌شناسی اجتماعی شامل آن دسته از مسائل اجتماعی می‌شود که در ادراک جمعی ارائه شده و برای افراد، گروه‌ها و تمام جامعه زیان‌آور و مخرب است. آسیب اجتماعی موضوعی اجتماعی است که در اثر نوعی ناهنجاری، کج‌روی و انحراف از قوانین و ارزش‌های اجتماعی پدید می‌آید. کج‌روی ناهم‌نوایی با هنجار یا مجموعه هنجارهای معینی است که توسط بسیاری از مردم در اجتماع پذیرفته شده‌اند (عاملی، ۱۳۹۰).

فضای رایانه‌ای مرز جدیدی در ارتباطات اجتماعی ایجاد کرده است که مردم در آن دوستی‌ها و دشمنی‌هایی ایجاد می‌کنند و در آن کارهایی انجام می‌دهند و چیزهایی می‌گویند که در دنیای واقعی و رودررو هرگز مطرح نمی‌کنند (استفاناسکو، ۲۰۰۷). در واقع، در اجتماعات مجازی معمولاً افراد حداقل در یک چیز اشتراک دارند و آن علاقه‌ها و منافع‌هایی است که آن‌ها را دور هم جمع می‌کند. این منافع‌ها که همان دسترسی به اطلاعات است، هویت آن‌ها را می‌سازند؛ هویتی که مدام در حال تغییر و ناپایدار است (باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۲).

## روش تحقیق

روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و از راه فیش‌برداری، یادداشت‌برداری و همچنین جست‌وجو در پایگاه‌ها و منابع اطلاعات علمی - اینترنتی اطلاعات گردآوری شده است. اطلاعات لازم پس از گردآوری تفسیر شد. در مرحله بعد، اطلاعات به دست آمده، طبقه‌بندی و خلاصه شد و آن‌گاه تشابه‌ها و تفاوت‌ها بررسی شدند و به پرسش‌های پژوهش پاسخ داده شد. روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش «روش سند کاوی» بوده است. بر این اساس، همه کتاب‌ها، مدرک‌ها، سندها، مقاله‌ها و

پژوهش‌های در دسترس پژوهشگران که به بررسی این مفاهیم پرداخته‌اند، مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و از آن‌ها فیش‌برداری شده است.

## پیشینه پژوهش

نتایج پژوهش گروه‌هل (۲۰۰۳) در خصوص گرایش افراد به اینترنت و استفاده اعتیادآور از آن نشان داد: افرادی که وقت زیادی را صرف استفاده از اینترنت می‌کنند، کسانی هستند که در زندگی با مشکلاتی مواجه‌اند. این افراد با صرف زمان زیادی برای دستیابی به اطلاعاتی که در بسیاری از مواقع بی‌بهره‌اند، علاوه بر اتلاف وقت خود، دچار آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی نیز می‌شوند. به‌وضوح و به تجربه می‌توان دریافت که استفاده از این شبکه‌ها، با از میان برداشتن پرده‌ها، مانع‌ها و حجاب‌ها، و وصل کردن همه اعضای آن به یکدیگر بدون هیچ محدودیتی، باعث رنگ‌باختن برخی ارزش‌ها شده است (مردادی و همکاران، ۱۳۹۳).

در سال ۱۳۸۷ بود که مفهوم شبکه‌های اجتماعی به‌طور گسترده با حضور «اورکات»، در میان کاربران ایرانی رواج پیدا کرد و در مدت کوتاهی آن‌قدر رشد یافت که پس از برزیل و آمریکا، ایران سومین کشور حاضر در اورکات شد (مجردی و همکاران، ۱۳۹۳).

نتایج پژوهش زندونیان و همکارانش (۱۳۹۲) نشان داد که استفاده از فضای مجازی در ابعاد خانوادگی، تحصیلی، اعتقادی-عبادی و روانی، بر دانش‌آموزان تأثیر منفی دارد. بین وسایل، تلفن همراه بیشترین



و بازی‌های رایانه‌ای کمترین آسیب را برای دانش‌آموزان داشته‌اند. دانش‌آموزان در اولویت‌بندی راهکارهای مقابله با آسیب‌های فضای مجازی، تقویت ارتباطات منطقی و عاطفی در خانواده، جایگزین کردن تفریح‌های سالم و درگیر کردن افراد در فعالیت‌ها و برنامه‌های مثبت را مهم‌ترین راهکارهای کاهش آسیب‌های فضای مجازی، و افزایش نظارت حوزه‌های سیاسی-امنیتی و «فیلترینگ» را کم‌اهمیت‌ترین این راهکارها دانسته‌اند.

**اسمیت (۲۰۰۹)**، در تحقیقی با عنوان «نحوه استفاده جوانان از تلفن همراه» که به روش پیمایشی انجام داد، دریافت: جوانان به‌طور وسیعی از تلفن همراه استفاده می‌کنند. علاوه بر این، تلفن همراه جوانان را قادر می‌سازد با شبکه اجتماعی خود را اثبات کنند. برای جوانان حضور در شبکه‌های اجتماعی بسیار ارزشمند است و در آن‌ها حس اجتماعی بودن ایجاد می‌کند.

**بصیر و همکارانش (۱۳۸۷)** تحقیقی با عنوان «بررسی نگرش و گرایش به کارکرد برنامه‌های ماهواره‌ای و عوامل مؤثر بر آن» به روش پیمایشی انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان دادند که اکثر پاسخ‌گویان در استان، به دلیل تغییراتی که ماهواره در مسائل اخلاقی و خانوادگی زندگی خانوادگی‌شان به وجود می‌آورد، نگران هستند. مواردی چون چشم‌وهم چشمی با اعضای خانواده، فامیل، دوستان و ... برای داشتن ماهواره در منزل، جذابیت‌نداشتن برنامه‌های صداوسیما، ارزانی تجهیزات ماهواره‌ای و دسترسی آسان به آن‌ها، جذابیت برنامه‌های ماهواره‌ای، اجرانشدن قانون ممنوعیت استفاده از تجهیزات ماهواره‌ای و خبررسانی به‌موقع وقایع جهان، از عوامل مؤثر در گرایش افراد به ماهواره است.

**نوابخش و همکارانش (۱۳۸۹)**، در پژوهشی با عنوان «بررسی آثار اینترنت و تلفن همراه در تغییر هویت نوجوان و جوانان ۱۵-۲۹ ساله استان مازندران» روی حدود ۴۰۰ نوجوان و جوان، با توجه به فرضیات تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که گرایش به استفاده از اینترنت و تلفن همراه، هم در تغییر هویت فردی آنان و هم در پذیرش هویت گروهی، ارزش‌های خانوادگی، ارزش‌های فرهنگی، ارزش‌های دینی و نیز ارزش‌های اجتماعی آنان مؤثر است.

## ابعاد آسیب‌های ناشی از اینترنت و فضای سایبری

پدیده‌هایی که رایانه و پس از آن اینترنت همراه خود به ارمغان آوردند، مخاطراتی داشتند که بر جای‌جای قلمروی گسترده‌شان سایه انداختند. چنین مخاطراتی چنانچه مورد بی‌توجهی جامعه و حکومت قرار گیرند، بسی بزرگ و گاه غیرقابل جبران خواهند بود. چرا که آسیب‌های روانی ناشی از کاربردهای نادرست و خلاف قانون، موجب اختلال در رفتار شهروندان می‌شوند و جامعه را در رسیدن به فایده‌های بی‌شمار این فناوری نوین ناکام می‌گذارد. این اختلال‌ها شهروندان را فرسوده و ناتوان و فعالیت‌های روزمره آنان را مختل می‌کند. آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ناشی از آن، اعضای جامعه را در رفتار فردی با خانواده و رفتار اجتماعی با دیگر شهروندان و حکومت، متزلزل و متأثر از فرهنگ‌های منحط بیگانه می‌سازد. هنجارها و ارزش‌های متعالی جامعه رو به زوال می‌رود و احساس امنیت و آرامش از جامعه رخت برمی‌بندد. ضمن اینکه آسیب‌های

سیاسی آن موجب تضعیف اقتدار و حاکمیت دولت می‌شود و دولت را در ایجاد وحدت ملی، و تأمین امنیت اجتماعی و امنیت اطلاعاتی دچار چالش‌های جدی می‌سازد.

## آسیب‌های روانی و شخصیتی

### ۱. افسردگی و انزوا

در فضای مجازی، اغلب بازی‌ها به‌صورت انفرادی هستند و مشارکت، هم‌اندیشی و کار گروهی که از ویژگی‌های سازنده متعارف به شمار می‌آیند، در بازی‌ها کمتر به چشم می‌خورند. زیرا در این بازی‌ها از مواجهه رودررو، ارتباط چشمی و تعاملات انسانی خبری نیست. از این رو، رفته‌رفته مشارکت افراد به‌ویژه کودکان و نوجوانان در فعالیت‌های اجتماعی کاهش می‌یابد و انزواطلبی، درون‌گرایی و کاهش ارتباطات اجتماعی به‌طور مشهود پدیدار می‌شوند (سابرامانیام و همکاران، ۲۰۰۰).

امروزه اینترنت در زندگی اجتماعی جای دوستان و نزدیکان را گرفته و در حقیقت جایگزین رابطه‌های دوستانه و فامیلی شده است. افرادی که ساعت‌ها وقت خود را در وبگاه‌های (سایت‌های) اینترنتی می‌گذرانند، بسیاری از ارزش‌های اجتماعی را زیر پا می‌گذارند. چرا که دیگر فعالیت‌های اجتماعی خود را ترک می‌کنند و به فعالیت‌های فردی روی می‌آورند. نتایج پژوهش **شاندرز** نشان داد: استفاده زیاد از اینترنت با پیوند ضعیف اجتماعی مرتبط است. برعکس کاربرانی که از اینترنت کمتر استفاده می‌کنند، به‌طور قابل ملاحظه‌ای با والدین و دوستانشان ارتباط بیشتری دارند (صبوری خسروشاهی، ۱۳۸۶). لذا استفاده از اینترنت سبب ایجاد بدبختی، انزوای اجتماعی، تنهایی، دوری از خانواده و به‌طور کلی کاهش سلامت روانی می‌شود (افونسو، ۱۳۹۰). برخی جامعه‌شناسان بیم آن دارند که گسترش فناوری اینترنت به انزوا و انفراد اجتماعی روزافزون منجر شود. بنا به استدلال آنان، یکی از آثار و عواقب دسترسی فزاینده به اینترنت در خانوارها این است که مردم اوقات خود را کمتر با خانواده و دوستان می‌گذرانند. اینترنت همواره با تیره و تار شدن مرزهای میان کار و خانه، در حال تصرف زندگی خانگی است (گیدنز، ۱۳۸۶).

### ۲. ایجاد سردرگمی

آن‌گاه که کودکی را بخواهند آموزش دهند، ابتدا او را با مفهوم‌های ساده‌ای در حد فهمش آشنا می‌کنند. طرح مفهوم‌های متنوع و اندیشه‌های متضاد برای او ثمرهای جز حیرت نخواهد داشت. فضای اینترنتی گرچه مولد آزادی بیان و تضارب آراست، اما در این فضا، انباشت اطلاعات خوب و بد، گزینش اطلاعات صحیح را دشوار کرده و طرح نامحدود و طبقه‌بندی‌نشده آن موجب سردرگمی کسانی خواهد شد که در تحلیل فکرها و اندیشه‌ها دچار ضعف هستند. از این رو ضروری است که پیش از هر چیزی، کاربری صحیح و طبقه‌بندی‌شده این فضا را به کاربران بیاموزیم (طارمی، ۱۳۸۷).

### ۳. بازدارندگی

در ارتباط‌های مجازی می‌توان دیوارها را شکست و به حوزه خصوصی دیگران وارد شد. در این ارتباط‌ها افراد حرف‌هایی را



## آسیب‌های اخلاقی و فرهنگی

### ۱. دسترسی آسان به منابع غیر اخلاقی

مهم‌ترین محصولات فرهنگی، اعم از فیلم، عکس، متن، بازی‌های رایانه‌ای و اینترنتی را غرب و گاه شرق، تولید و سپس در فضای مجازی تبلیغ و ترویج می‌کنند. بدین‌سان یکی از خطرهای ناشی از فضای رایانه‌ای متوجه کشورهای است که فرهنگ‌های متضاد با فرهنگ حاکم بر فضای رایانه‌ای دارند (طارمی، ۱۳۸۷). یکی از نگرانی‌های عمده در خصوص افزایش دسترسی به اینترنت در خانه، قرار گرفتن نوجوانان در معرض مطالب جنسی است. سادگی دسترسی و فراوانی مطالب جنسی در اینترنت، نگرانی را نسبت به اثرات زیان‌بخش این‌گونه مطالب افزایش داده است. تصور بر این است که دسترسی کودکان و نوجوانان به هرزه‌نگاری از طریق اینترنت ساده‌تر از روش‌های سنتی آن است (شجاعت، ۱۳۹۶).

### ۲. انحراف‌های اخلاقی (جنسی)

از جمله آثار مخرب فضای رایانه‌ای به وجود آمدن انحراف‌ها و اختلاف‌های جنسی است. در عرف عام، هرزه‌نگاری معمولاً به معنای مطالبی است که از لحاظ جنسی آشکار هستند و عمدتاً به قصد تحریک جنسی ارائه می‌شوند. کلمه «مستهجن» اصطلاحی حقوقی است که توسط حکم دادگاه عالی ایالات متحده در «میلر» کالیفرنیا در سال ۱۹۷۳ برای این‌گونه مطالب تعریف شده است. هر مطلبی که دارای این سه خصیصه باشد، مستهجن تلقی می‌شود و اشاعه آن ممنوع است:

- ◀ به‌طور کلی، خواهان یک علاقه شدید (وقیح، هولناک، بی‌شرمانه یا شهوانی) جنسی هستند.
- ◀ ارتباط جنسی را به شیوه‌ای آشکار و آزاردهنده توصیف می‌کنند. به عبارت دیگر، از معیارهای جامعه کنونی فراتر می‌روند و توصیفات از ارضای فعالیت جنسی را بیان می‌کنند.
- ◀ به‌طور کلی فاقد ارزش ادبی، هنری، سیاسی و علمی هستند (سعیدی، ۱۳۸۴).

اینترنت به دلیل رویکرد آزاداندیشی در روابط جنسی از سوی دارندگان اصلی آن در غرب و به‌ویژه در آمریکا و نگرش تجاری به مسائل، موجب به‌وجود آمدن پدیده شومی به نام هرزه‌نگاری و هنر پلید شهوانی و رواج سرسام‌آور آن شده است. این پدیده مرزهای اخلاقی را در هم می‌شکند و تهدیدی برای فرهنگ، به‌ویژه فرهنگ‌های دینی همچون فرهنگ اسلامی است. اصولاً هرزه‌نگاری به معنای نمایش تصویری و یا کلامی رفتارهای جنسی است که با هدف ارضای خواست‌های جنسی دیگران ارائه می‌شوند. این‌گونه مطالب و تصویرها که برای تحریک جنسی دیگران عرضه می‌شوند، معمولاً به ارضای غیرطبیعی جنسی مراجعه‌کنندگان می‌انجامد (برقی و مستانه، ۱۳۹۷).

### ۳. تعارض ارزش‌ها

هر جامعه صاحب ارزش‌هایی است که ناشی از فرهنگ آن است. اما برخی ارزش‌های مترقی در جوامع اسلامی وجود دارند که به‌موجب تأثیر گرفتن از فرهنگ بی‌بندوبار و اباحه‌گر غرب، در حال کمرنگ شدن هستند؛ ارزش‌هایی مثل حیا و عفت زنان، اهمیت داشتن شخصیت انسان نه جنسیت او، و قبح عریان‌نمایی بدن (باقری دولت‌آبادی،

می‌گویند که در ارتباط چهره‌به‌چهره حاضر نیستند بگویند. گمنامی و نامرئی بودن کاربران از دیگر ویژگی‌های روابط اینترنتی است که موجب پیدایش آسیب‌های جدی اخلاقی و روانی در افراد می‌شود. در فضای اینترنتی شخص می‌تواند هر نقابی را بر خود بپوشاند و بدین‌وسیله هر چه می‌خواهد، بگوید و هر کاری که می‌خواهد، انجام دهد؛ بدون اینکه ترس از شناخته شدن و رسوا شدن داشته باشد. این ویژگی موجب کاهش خویشتنداری و بازدارندگی کاربران در برابر اعمال ناهنجار اخلاقی و ضداجتماعی می‌شود.

هدف از اجرای بسیاری از مجازات‌ها در سطح جوامع، ایجاد حس بازدارندگی در میان افراد جامعه، به‌ویژه مجرمان و افراد دارای حالت خطرناک است. این صفت روانی (بازدارندگی) به سبب ظرفیت بالای ارتکاب جرم در فضای رایانه‌ای کاهش پیدا کرده و موجب ارتکاب گسترده برخی جرم‌ها به‌ویژه جرم‌های رایانه‌ای و جنسی مجازی شده است. چنانچه این صفت در نهاد افراد

جامعه کمرنگ شود، قبح برخی جرم‌ها از بین می‌رود و احساس بازدارندگی در افراد کاهش می‌یابد و چه بسا در کثرت ارتکاب جرم‌های غیررایانه‌ای تأثیر بسزایی بگذارد (برقی و مستانه، ۱۳۹۷).

### ۴. بحران هویت و اختلال در شکل‌گیری شخصیت

از آنجا که فضای رایانه‌ای صحنه‌ای فرهنگی و اجتماعی است که فرد خود را در موقعیت‌های متنوع، نقش‌ها و سبک‌های زندگی قرار می‌دهد، خود زمینه‌ای است برای آسیب‌پذیری شخصیت کاربر که در نتیجه، موجب چندشخصیتی شدن او خواهد شد. در فضای رایانه‌ای، بیش از آنکه هویت ظاهری فرد مطرح شود، درون‌مایه‌های افراد بروز می‌کند و هر کس در صدد بیان اندیشه‌ها و علاقه‌مندی‌های خویش است. مطرح‌نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در اینترنت، موجب تقویت شخصیت‌های چندگانه و رشد و استحکام آن می‌شود. جوانان در این محیط از آسیب‌پذیری بیشتری برخوردارند و به‌ویژه در دورانی که هویت آنان شکل می‌گیرد، این خطر پررنگ‌تر می‌شود. با امکانات و گزینه‌های فراوانی که رسانه‌های عمومی، از جمله اینترنت، در اختیار جوانان می‌گذارد، آنان همواره با محرک‌های جدید و انواع رفتارها آشنا می‌شوند. چنین فضایی هویت نامشخص و پیوسته متحولی را می‌آفریند. یعنی «اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد را در موقعیت‌های متنوع، نقش‌ها و سبک‌های زندگی قرار می‌دهد و از آن تأثیر می‌پذیرد» (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۶).

### ۵. اعتیاد به اینترنت

یکی از آسیب‌های اینترنت اعتیاد به آن است. اعتیاد به اینترنت می‌تواند مشکلات جدی تحصیلی و خانوادگی برای مخاطبان به وجود آورد. اگر استفاده‌کنندگان از اینترنت نتوانند به مدت یک ماه دوری از اینترنت را تحمل کنند، در معرض خطر اعتیاد به آن قرار دارند. متأسفانه ما شاهد این پدیده در میان جوانان هستیم؛ به‌طوری که برخی از جوانان شب‌ها را تا صبح با اینترنت می‌گذرانند و تمام صبح را خواب هستند. این موضوع آغازگر آسیب‌های متعدد دیگری نیز می‌شود. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به آسیب‌های خانوادگی، ارتباطی، عاطفی، روانی، جسمی و اقتصادی اشاره کرد (شجاعت، ۱۳۹۶).





۱۳۹۲). اساساً ورود اینترنت همراه با ارزش‌های غربی، چالش‌های جدیدی را در کشورهای دیگر به وجود آورده است. از آنجا که برخی از عناصر موجود در این پدیده، با فرهنگ خودی (ارزش‌های اسلامی-ایرانی) مغایرت دارد، پس می‌توان گفت اینترنت می‌تواند برای خانواده آسیب‌های اخلاقی فراوانی به همراه داشته باشد.

مثلاً ورود اینترنت به حوزه خانواده، موجب تغییر نظام ارزشی در خانواده‌ها می‌شود. (زنجانی‌زاده، ۱۳۸۴) در یک مطالعه تجربی نشان داده شد که استفاده جوانان از اینترنت، باعث کاهش ارزش‌های خانواده می‌شود. پس با توجه به اینکه در فضای مجازی، نه هویت افراد مشخص می‌شود و نه ارتباط چهره‌به‌چهره به مفهوم واقعی در آن وجود دارد و همچنین هیچ‌گونه هرم قدرتی که افراد را به تبعیت از هنجارها وادار کند، وجود ندارد، لذا فضای مجازی محیط کاملاً مساعدی برای تخطی از ارزش‌ها، هنجارها و کج‌روی‌های اخلاقی و عقیدتی است. (زنجانی‌زاده، ۱۳۸۴)

#### ۴. رواج سطحی‌نگری فکری

آزادی بیان و طرح اندیشه‌های متضاد در فضای رایانه‌ای، از هدف‌های اولیه ایجاد چنین فضایی است. اما چنانچه اندیشه‌ای بدون هیچ بنیان و اساس معتبری در این فضا مطرح شود، ثمره آن انباشته‌شدن اندیشه‌های بسیاری است که توان بررسی، نقد و تحلیل همه آن‌ها از عهده مخاطبان خارج است. بدین سبب کاربران بدون

بررسی و تحقیق در مبانی و زاویه‌های پنهان اندیشه‌های نوظهور، به سبب کثرت و رواج بی‌حدوحد آن در فضای رایانه‌ای از آن متأثر می‌شوند. در نتیجه، روحیه‌حق‌پذیری کاربران، به‌ویژه جوانان، به سطحی‌نگری و مسامحه‌کاری در پذیرش اندیشه‌های نوظهور مبدل خواهد شد (طارمی، ۱۳۸۷).

#### ۵. تضعیف باورهای دینی و القای شبهات فکری

گرچه دستیابی آسان به انواع اطلاعات از مزایای فضای رایانه‌ای است، اما معایبی نیز دارد. از جمله اینکه طرح و نشر انواع شبهات در آن، موجب تزلزل در باورهای کاربران سست‌عقیده و کم‌اطلاع می‌شود. فضای رایانه‌ای چاقویی دو لبه است که ما می‌توانیم از آن به سود خود مدد بگیریم، اما هجمه، تنوع و گستره فرهنگ مهاجم غربی به حدی است که در شرایط فعلی کوشش‌های مدافعان فرهنگی مسلمان را بسیار کم‌اثر می‌کند؛ خاصه اینکه مدیریت اصلی اطلاعات نیز در دست غرب و غریبان است.

همچنان‌که هم‌اکنون برخی شبکه‌های اجتماعی یکی از ابزارهای مورد استفاده برای تبلیغ عرفان‌های کاذب هستند. البته بهترین راه‌حل تنها انفعالی عمل کردن و اکتفا کردن به پاسخ‌گویی به شبهات نیست، بلکه این پاسخ‌گویی باید همراه با تهاجم نیز باشد. به این معنا که باورهای فرهنگ مهاجم را نیز با سؤال‌هایی که در مورد باورها و نگرش‌هایشان وجود دارد، مورد هدف قرار دهیم و هیمنه‌ظاهری آنان را بشکنیم (طارمی، ۱۳۸۷).

#### نتیجه‌گیری

فضای مجازی در سال‌های اخیر جایگاه قابل توجهی بین نسل نوجوان جامعه ما پیدا کرده و ابعاد گوناگون زندگی افراد را تحت تأثیر قرار داده است. فضای مجازی، به‌رغم آثار مثبتی که داشته، اخلاق، ارزش‌ها، هنجارهای اجتماعی و... را دچار آسیب‌های جدی کرده است. بی‌شک ریشه‌یابی مشکلات و پیش‌گرفتن راه‌حل‌های اصلاحی در این زمینه نتایج بهتری در بر خواهد داشت. از این‌رو می‌طلبد با شناخت و توجه بیشتر به این مهم در جامعه‌پذیری کردن افراد و به‌منظور ارائه و انتقال محتواهای اخلاقی و هنجارهای

اجتماعی به جامعه، به تدوین و برنامه‌ریزی در جهت کاربرد مثبت آن از سوی جامعه مبادرت کرد.

فرایند مذکور مستلزم نگاه فراملی به این پدیده‌هاست تا با استفاده از ظرفیت‌ها و استعدادها موجود در حوزه‌های مختلف، و بازتعریف ارزش‌ها و اصالت‌های ریشه‌دار، و ارائه و عرضه آموزه‌های دینی به‌دور از هرگونه تعصب جناحی و رفتار سیاسی، به تحکیم و تقویت اخلاق، هویت، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی بپردازیم که این امر می‌تواند ضامن بقا و تداوم حیات اجتماعی در جامعه ایران اسلامی باشد.

#### منابع

۱. اکبری، ابوالقاسم و اکبری، مینا (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی اجتماعی. انتشارات رشد و توسعه. تهران.
۲. باقری دولت‌آبادی، علی و زارعان جهرمی، فرح‌الله (۱۳۹۲). «تأثیر فضای مجازی بر هویت و همبستگی ملی». فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، شماره ۱۶.
۳. برقی، رسول و مستانه، بداله (۱۳۹۷). «تأثیر فضای مجازی بر تربیت اسلامی دانش‌آموزان؛ آسیب‌ها و راهکارها». فصلنامه رآورد نور، شماره ۶۳.
۴. بصیر، سجاد (۱۳۸۷). «بررسی گرایش به برنامه‌های ماهواره‌ای و عوامل مؤثر بر آن». فصلنامه مطالعات اجتماعی، شماره ۱۳.
۵. پاک‌نهاد، سید محسن (۱۳۹۵). فضای مجازی: جاذبه‌ها و آسیب‌ها. نشر کتاب‌را. تهران. چاپ اول.
۶. جان‌پرور، محسن و حیدری موصول، ظهورث (۱۳۹۰). «آسیب‌های فضای سایبر برای امنیت اجتماعی». فصلنامه نظم و امنیت انتظامی، سال چهارم، شماره ۳.
۷. خوش‌صفا، حسن و کفاشی، مجید (۱۳۹۶). «بررسی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و ارزش‌های خانواده». فصلنامه راهبردی اجتماعی-فرهنگی، سال ششم، شماره ۲۳.
۸. ربیعی، علی (۱۳۸۷). «رسانه‌های نوین و بحران هویت». فصلنامه مطالعات ملی، سال چهارم، شماره ۳۶.
۹. زندوئیان، احمد؛ حیدری، مریم؛ باقری، ریحانه؛ عطارزاده، فاطمه (۱۳۹۲). «آسیب‌های فضای مجازی بین دانش‌آموزان دختر». فصلنامه مطالعات فرهنگ ارتباطات، سال چهارم، شماره ۲۳.
۱۰. سعیدی، علی و شکبیا، ابوالقاسم (۱۳۸۴). روان‌شناسی و آسیب‌شناسی ارتباطات اینترنتی. انتشارات آئین تربیت، مشهد.
۱۱. شجاع‌ت، علی و عرفانی، محمدنظیر (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان. اولین کنفرانس بین‌المللی ظرفیت‌شناسی و تأثیر گذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی، الکترونیک.
۱۲. صوری خسروشاهی، حبیب (۱۳۸۶). بررسی آسیب‌های اجتماعی اینترنت. دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۱۳. طارمی، محمدحسین (۱۳۸۷). «فضای سایبر: آسیب‌ها و مخاطرات». فصلنامه راه‌آورد نور، سال هفتم، شماره ۲۲.
۱۴. عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۹). مطالعات انتقادی استعمار مجازی آمریکا: قدرت نرم و